

EKOTURİZMİN SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ARDAHAN'IN EKOTURİZM POTANSİYELİ

THE EVALUATION OF ARDAHAN AND ITS AROUND IN TERMS OF ECOTOURISM

Yasemin APALI¹

Öz

Turizm literatüründe çok sık kullanılan ekoturizm kavramı, doğal çevre, tarih ve kültürel çevrenin korunarak turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve bunun yanı sıra bu faaliyetin sürdürülebilirliğinin de devam ettirilmesidir. Ardahan ve çevresi de gerek doğal güzellikleri, gerek tarihi geçmişi ve gerek de kültürel değerleri bakımından ekoturizmin gerçekleştirilebileceği bir turizm merkezidir. Ardahan ilinin turizm açısından daha etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi, turizm açısından geliştirilebilmesi için bazı planlı ve programlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu sebeple bu çalışmada ekoturizmin daha çok sosyolojik boyutunu ele alarak, Ardahan'ın ekoturizm potansiyeli incelenmiş ve bu merkezde ekoturizmin gelişmesi ve iyileşmesi adına birtakım çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, turizm sosyolojisi, ekoturizm, turizm sektörü, Ardahan turizmi.

Abstract

The most usage of the ecotourism concept in tourism literature is the realization of tourism activities by preserving natural, historical and cultural environment as well as maintaining the sustainability of these activities. Ardahan and its around is a tourism centre where ecotourism can be carried out in terms of both natural beauties and historical back ground and cultural values. Some planned and scheduled works need to be done in order to effectively evalvate and developed Ardahan province's tourism facilities. For this reason, by taking the sociological dimension of ecotourism in hand, the ecotourism potential of Ardahan has been examined and a number of solutions have been presented in order to improve and develop ecotourism in this centre in this study.

Key Words: Tourism, Tourism Sociology, Ecotourism, Tourism Sector, Ardahan Tourism.

¹ Yrd. Doç. Dr. Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri

Giriş

İnsanların ortak yaşantılarının bir ürünü olarak meydana gelen turizm, insanların birbirleri ile olan sosyal ilişkileri ve bu ilişkilerin tüm nitelikleriyle birlikte ele alınmasını, turizmin toplumsal değişme ve gelişme süreci içerisindeki yerini ve rolünü turizm sosyolojisi kavramı adı altında incelemektedir. Kısacası turizm sosyolojisi, turist, turist ve yerel halk arasındaki ilişkiler, turizm sisteminin fonksiyonu ve yapısı ile turizmin ortaya çıkardığı sonuçlar etrafında yoğunlaşmaktadır (Avcıkurt, 2009: 11).

Turizm sayesinde insanlar sadece dinlenme, eğlenme ve başka yerleri görme amacının dışında, başka toplumları ve kültürleri yakından tanıma fırsatı da bulmaktadır. İnsanların birbirleriyle olan geçici iletişim ve etkileşimleri, toplumsal ve ekonomik ilişkiler ağı içerisinde gerçekleşmektedir. Bu da turizmin sosyolojik bir bakış açısıyla incelenmesine zemin hazırlamaktadır. Turizmin sağladığı faydalardan biri de toplumların kültürlerinin tanıtılmasında etkili olmasıdır. Dünyada milyonlarca insan; televizyonlarda, internette, broşürlerde, reklamlarda vs. turizm ve turizme dair haberleri, programları göreyak farklı kültürlerin araştırmak ve tanımak istemektedirler. Değişen ve gelişen dünyada her ne kadar teknoloji sayesinde görülmeye değer yerler araştırılıp görsel materyaller sayesinde tanınmaya çalışılsa da, turizmin fiiliyata dökülüp bizatihi gidip gezip görülmesi elbette ki farklı olacaktır.

1. Ekoturizme Sosyolojik Bir Bakış

Son zamanlarda, küreselleşme ile birlikte insanlar lüks turizm² hareketlerinden daha ziyade doğal ve kültürel ortamların bulunduğu turizm hareketlerine eğilim göstermektedirler. Dolayısıyla hem turist profilindeki hem de tüketim kalıplarındaki değişiklikler doğal, kültürel çevrenin korunmasını ve kullanma dengesi içerisinde kullanımını öngören “Eko-Turizm” (Arslan, 2005: 30) gibi yeni bir kavramın oluşmasına neden olmuştur. Ekoturizm; eğlenmeyi, doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaret şeklidir (Turizm Terimler Sözlüğü, 1999: 66). Başka bir tanıma göre ekoturizm, doğal alanlara yapılan, doğal çevre ve biyolojik çeşitliliği korumayı, doğal çevre ile etkileşim içerisinde yaşayarak kendine özgü bir kültür oluşturmuş olan yöre insanını ve kültürünü tanımayı amaçlayan, onların sosyo-ekonomik refahını yükselten, küçük ölçekli işletmeler tarafından küçük turist gruplarına hizmet veren bir turizm çeşididir (Karademir vd. 2013: 431). Diğer bir tanıma göre ekoturizm, çevre ve kültür değerlerine koruyup, onlara karşı duyarlı olan ekolojik ve sürdürülebilir bir turizmdir. (Beeton, 1998: 2). Ekoturizm ile ilgili yapılan tanımlar farklılaşmasına rağmen, ekoturizm, doğayı koruyan, bioçeşitliliğe katkı sağlayan, yenilenemez kaynakları kullanmayan yada kullanımını en aza indiren, sürdürülebilir

² Gelir düzeyleri çok yüksek olan kişilerin katılımıyla gerçekleşen ve lüks tüketim mallarını içinde barındıran turizm türü.

bir doğa odaklı bir turizm çeşididir. Yani turizm faaliyeti ile doğal çevreyi bağdaştıran, sorumlu insan bilinciyle hareket edip doğal çevrenin olumsuz etkilenmesine izin vermeme esasına dayalı bir bakış açısına sahip turizm faaliyetidir.

Ekoturizm aslında modernleşme neticesinde ortaya çıkan bir faaliyettir. Şöyle ki; modernleşmeyle birlikte kentleşmenin hızla yükselişi insanlarda ve insan ilişkilerinde bir takım yozlaşmaları beraberinde getirmiştir. Üstelik insanlar sadece sahil turizmi ile tatmin olmama durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu ise insanların farklı aktivite alanı olan ekoturizme doğru meyelmelerine yol açmıştır. Genellikle üst ve orta gelir gruplarının tercih ettiği ekoturizm, bir turistteki beğeni anlayışını değiştiren, koruma ve sorumluluk duygusu ile hareket etmeyi sağlayan insanlarda uygun davranışlar geliştiren, yerel ekonomiye katkı sağlayan bir turizm çeşididir.

Turizmin mekân ve toplum üzerindeki baskısı sürekli arttığı için, kitle turizminin yoğun olarak yaşandığı kıyı bölgelerinin yanında, alternatif turizm türleri ve mekânları daha çekici hale geldiğinden, özgün ve otantik olan kırsal alanlar daha fazla tercih edilmektedir (Kervankıran, 2014: 134). Genel olarak bakıldığında doğal ve kültürel varlıkların korunduğu, çevreye duyarlı, bölge halkının ve kültürünün dikkate alındığı, bölge halkının ayrıca turizmden gelir elde ettiği turizm faaliyetlerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Modern yaşam biçiminin giderek yaygınlık kazanması neticesinde sosyal yapı da kendini turizme adapte etmeye başlamıştır. Öyle ki modern olmayan toplumlar bile zaman içerisinde turizm endüstrisinin gelişmesi neticesinde değişme ve gelişme gösterme yolunda ilerlemektedirler. Duruma bu perspektiften bakıldığında ise turizm; gelecek için bir mucize ya da gelişme stratejisi olabilmekte ve uygun bir turizm politikası ile sürdürülebilir bir yapıyla, toplumlar için bir gelişme stratejisi olabilir (Tuna ve Yanardağ, 2012: 73).

Sosyal etkileşim ve değişimin önemli unsurlarından biri olan turizm, genellikle gelişmiş olan ülkelere doğru olmaktadır. Bu ise gelişmiş ülkelere gelen turistlerin beraberinde kendi ülkelerine ait birtakım değer yargıları ve davranış kalıplarıyla birlikte geldiklerini göstermektedir. Gelişmiş toplumlardan gelen turist bu şekilde, modern toplumların değerlerini ve davranış kalıplarını geliştirmekte olan toplumlarda yaygınlaştırmaktadır. (Alaeddinoğlu, 2007: 2). Modernleşme sonucunda toplumların birbirini etkilediği konulardan biri de geçmişten günümüze din konusu olmuştur.

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar din, insanların ve toplumların hayatlarındaki önemli bir olgudur. Din içinde bulunan toplumun gelenek ve göreneklerini, sosyal yaşamlarını, insan ilişkilerini, toplumun yönetim biçimini ve gündelik yaşamlarını her yönüyle etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların sosyal ve kültürel tercihlerinin belirleyicisi konumundaki din, aslında sosyal yaşamın vazgeçilmez bir unsurudur. Dolayısıyla din ve turizm kavramları, sosyal ve kültürel yönleri ile bireyleri ve toplumları ilgilendiren alanlar (Şentürk ve Toprak, 2011: 324) olmakla birlikte, insanların fiziksel, sosyal ve psiko-

lojik açılardan ihtiyaçlarını karşılayan iki kavramdır. İnsanların etkileşim ve iletişim halinde oldukları turizm faaliyeti çerçevesinde insanlar birbirlerini hem dini hem de sosyal yönden etkileyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında turizm faaliyeti özellikle son zamanlarda gelişen ekoturizm; farklı sosyal, kültürel ve dini yapılarla sahip toplumların birbirleriyle etkileşime geçerek farklı gelenek, kültür ve bilgileri tanınmasına ve böylece hem yerel halkın hem de turistlerin sosyal, kültürel ve dini anlayışında birtakım değişimlere ve gelişimlere yol açmaktadır.

Bu sebeple sürdürülebilir turizm kapsamında ekoturizm, insanların sadece gezip görüp eğlendiği bir faaliyet değil, aynı zamanda turistlerin birbirleriyle etkileşim ve iletişim halinde buldukları, çevreye ve doğaya sahip çıktıkları, farklı kültürel, sosyal ve dini yapıya sahip insanların tanıma imkânının bulunduğu bir turizm faaliyettir. Doğayı ve kültürel kaynakların korunması esasına dayalı olan ekoturizm, son zamanlarda aslında kültürle alakalı her olay ve olgunun da tanınması ve değerlendirilmesi şeklinde ivme kazanmıştır. Davranışları en geniş biçimde etkileyen unsurlardan biri olan kültür, belli ortamda yaşayan insanın kişiliği, içinde bulunduğu toplumun özelliklerine, gelenek ve göreneklerine göre biçimlenmektedir (Belber, 2009: 94). Bu sebeple ekoturizmin aslında cazibeli hale gelmesindeki belki de en önemli sebeplerden biri de turistlerin her yönüyle farklı kültür, gelenek ve görenek tanımak istemesinde yatmaktadır. Ekoturizmin diğer turizm çeşitlerine nazaran sosyolojiyle daha yakından ilgili olması bu ve benzeri sebeplerden olsa gerek.

2. Ekoturizmin Belli Başlı Özellikleri

Diğer turizm çeşitlerinde olduğu gibi ekoturizmin de kendine has birtakım özellikleri mevcuttur. Ancak biz burada ekoturizmin sadece olumlu birtakım özelliklerini değil, olumsuz diyebileceğimiz diğer özelliklerini de dile getireceğiz. Ekoturizmin bazı özellikleri şu şekildedir:

- a. Genelde üst ve orta gelir grubuna mensup tüketiciler tarafından tercih edilmektedir.
- b. Deneyim yolu ile turistlere bir yeri tanıma, koruma ve sorumluluk bilinciyle hareket etme imkanı sunmaktadır.
- c. Yalnız bir yeri ziyaret etme ve tanıma imkanının yanı sıra turistlere gittikleri yerlerde ekonomik bir hareketlilik meydana getirmektedir (Kaynak, 2010: 119).
- d. Günümüzde ulaştığı evrensel boyutlar ve kapsadığı psiko-sosyolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler nedeni ile hem toplumu etkilemekte hem de toplumdan etkilenmektedir (Kaygalaç vd., 2013: 237).
- e. Bölgenin taşıma kapasitesinin üzerinde bir durum söz konusu olduğunda ise; çevre kirliliği, gürültü kirliliği, trafik sıkışıklığı, fiyatların artması ve güvenlik problemi gibi birtakım olumsuzluklara da neden olmaktadır (Arslan, 2005: 32).

- f. Doğal kaynakların verimli kullanımı neticesinde yani ekoturizm sayesinde değerlendirilerek ekonomik yarar elde edilmektedir.
- g. Doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği ekoturizmde asıl amaçtır.

3. Ekoturizmin Bazı İlkeleri

Ekoturizmi, sürdürülebilir turizmden farklı kılan bazı ilkeleri şöyle sıralayabiliriz (World Ecotourism Summit, 2002; Kuter ve Ünal, 2009: 150):

- a. Doğal ve kültürel mirasın korunmasında aktif olarak katkıda bulunur.
- b. Planlama, geliştirme ve işletme ile yerel halkın refahını artırmaya yönelik faaliyetlerde yerel halkı dahil eder.
- c. Ziyaretçilere gidecekleri yerlerin doğal ve kültürel mirası hakkında bilgi verir.
- d. Küçük gruplar için düzenlenmiş turlar olmasının yanı sıra, seyahat edenlerin kendilerini daha bağımsız hissetmelerine de katkıda bulunur.

Yukarıda sıralanan ekoturizme ait birtakım özellikler ve ilkeler dikkatle incelendiği takdirde; ekoturizmin hem sosyo-ekonomik yönü hem de sosyo-kültürel yönünün olduğu, bu iki unsur vasıtasıyla bölge halkı üzerinde meydana getirdiği değişimler ve gelişmelerin mevcut olduğu, söz konusu turizm faaliyeti neticesinde ister yerli olsun ister yabancı olsun farklı toplumların birbirleriyle karşılaşması ve toplumlararası etkileşim kaçınılmazdır (Dikici ve Sağır, 2012: 35).

4. Ardahan'ın Ekoturizm Potansiyeli

Bir yerin turizm potansiyelini ortaya çıkartmak ve üzerinde tespitler yapabilmek için öncelikle o yer hakkında bilgi sahibi olunması gereklidir. Bu sebeple Ardahan ilinin turizm potansiyeline dikkat çekebilmek için ilin tarihi süreci ele alınmış diğer özellikleri turizm alanlarının tespiti sırasında verilmiştir.

a) Geçmişten Günümüze Ardahan

Ardahan 2700 yıllık tarihi ile Anadolu'da Türklerin ilk yerleştiği önemli merkezlerden birisi konumuna gelmiştir. M.Ö. 680 yıl önce Kafkasların kuzeyinden gelen atlı göçebe Saka/İskit Türkleri, Ardahan bölgesini Van/Urartu İmparatorlğundan alarak bu bölgeye yerleşmişlerdir. Aynı yıllarda bölge Türklerin önemli bir yerleşme merkezi olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Sakalar'ın Gogarlı, Taoklu, Cavaklı boylarının bu bölgeye yerleştikleri şimdiye kadar tarih, coğrafya ve etnolojide yaşattıkları bilinmektedir. Sakalar'ın 500 yıllık hâkimiyetinden sonra bölgeye İran yolu ile gelen Part/Arsaklı Türkleri 600 sene boyunca bölgede hâkimiyetlerini sürdürdüler (Tüik, 2014: 10).

Tarihi oldukça eskilere dayanan Ardahan'ın kalesinde yapılan kazılarda elde edilen değişik medeniyetlere ait kalıntılar, yörede ilk tunç çağından itibaren bir yerleşmenin varlığını ve bölgenin çeşitli krallıklarının hâkimiyetlerine girdiğini göstermektedir. Bunların Urartu, Pers ve Araks krallıklarının hâkimiyeti önemlidir (Halaçoğlu, 1991: 350).

1124 yılında Kıpçaklar Erzurum'daki Saltuklu Emirliğine bağlı Çavakhet'ten İspir'e kadar hudut sayılan yerleri alıp buralara yerleştirildiler. Böylece 1118 ve müteakip yıllarda gelip yerleşenlere eski Kıpçak, 1195 ve sonrasında gelenlere ise yeni Kıpçak denmeğe başlandı. Bu çağda Ardahan-Ahıska Kıpçaklarının beyi "Be-ka" (Türkçe Böke/Ejder), Posoftaki Cak-su Kalesinde oturuyordu. 1225 yılında Harezmşah hükümdarı Çelebedin Mengüberti, komşu Müslüman ülkelere akınlar yaparak çok zararlar veren Apkaz-Gürcistan ordularını 1225'te Revan'ın güneyinde Gerni'de yenmiş ve Ardahan ile Kars'ı almıştı. 1239'da Moğol Cengiz İmparatorluğunun İran Genel Valisi Baycu Noyan, Ardahan'ı da içine alan bütün Araş ve Kura boylarını fethedip buraları Cengiz İmparatorluğu'na tabi kıldı. 1243 Köseadağ Savaşı'nda yararlılığı görülen Caklı Sargis'e Ardahan ve Ahıska hâkimliği verildi (www.ardahan.gov.tr).

Evliya Çelebi'ye göre Ardahan, I. Selim zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı idaresinde bazen Erzurum eyaleti, bazen de yeni kurulmuş olan Çıldır eyaletine bağlanan Ardahan Kalesi, 1549 yılında tamir edilmiştir. 1568-1574 yılları arasında Erzurum vilayeti dahilinde bir sancak merkezi olan Ardahan, Liva-i Ardahan-ı Kuçek ve Liva-i Ardahan diye iki liva halinde görülmektedir. Çıldırın fethedilmesiyle Çıldır eyaletine dahil edilen Ardahan, 1632-1641 tarihlerinde ise eyalet halinde teşkilatlandırılan Kars'a bağlanmıştır (Halaçoğlu, 2001: 350).

1876-1877 Osmanlı Rus savaşı sonunda Savaş tazminatı olarak Kars ve Batum ile birlikte 13 Temmuz 1878 Berlin anlaşması ile Ruslara bırakılan Ardahan 1918 yılında Bresy-Litowski anlaşması ile Anavatana Kavuşmuş, ancak 30 Ekim 1918 tarihinde Ardahan'da kurulan Milli Şura Hükümeti tarafından Mondros Şartları red edilmiş ve 1921 tarihinde Ardahan kalıcı olarak Anavatana dahil olmuştur (www.ardahankulturturizm.gov.tr).

Cumhuriyetin ilk yıllarında vilayet merkezi olan Ardahan 1926'da Karsa iline bağlanmıştır. Ardahan tam olarak 66 yıl Kars iline bağlı bir ilçe olarak yer almıştır. 27 Mayıs 1992 tarihinde Ardahan, Bakanlar Kurulu Kararı ile tekrar il statüsüne kavuşturulmuştur (Halaçoğlu, 2001: 350).

Tarihi açıdan birçok kez yönetim değişikliğinin yaşandığı Ardahan ilinin ekoturizm potansiyelini, ilin coğrafi konumu ve bu konumun üzerinde etkili olan doğal yapısı ortaya çıkmaktadır.

b) Ardahan'ın Ekoturizm Alanları

Ardahan ili çevresine göre göstermiş olduğu fiziki farklılıklarından kaynaklı ortaya çıkan ekoturizm potansiyeli farklı alanlarda kendini göstermektedir. İlin sahip olduğu değerlerin ekoturizm açısından değerlendirilebilmesi için ekoturizm potansiyeli sistematik açıdan aşağıda alt başlıklar halinde sıralanmıştır.

Yayla Turizmi

Ardahan il merkezine 15 km uzakta, adını yakınında bulunan Yalnızçam Köyü'nden alan Yalnızçam Yaylası bulunmaktadır. Bülbülân ve Botanik Yaylası il merkezine Yalnızçam Yaylası ile aynı uzaklıkta yer almaktadır. Bülbülân Yaylası Ardahan'dan Karadeniz Bölgesi'ne açılan bir kapı niteliği taşımaktadır. Ardahan ilinde bulunan Uğurludağ Yaylası geniş ve taşsız bir arazi yapısına sahip olması bakımından ön plana çıkmakta ve hem yayla turizmi, hem de kış sporları turizmi için potansiyele sahiptir. Okçuoğlu Yaylası, Köroğlu Dağı eteklerinde yer almaktadır. Bu yayla yabani hayvan çeşitliliği açısından farklı bir özelliğe sahiptir (www.ardahan.gtb.gov.tr).

Göl Turizmi

Ardahan ilinde ekoturizme hizmet eden irili-ufaklı göller bulunmaktadır. Bu göllerin en büyüğü Çıldır Gölü'dür. Çıldır Gölü sadece ilin değil aynı zamanda Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü'nden sonra en büyük göldür. Yarı il sınırlarında yarı ise Gürcistan sınırları içinde yer alan Aktaş Gölü ekoturizm açısından önemli olabilecek ikinci göldür. Arsiyan dağı ile il sınırları arasında kalan iki göl bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ayı Gölü ikincisi ise Karagöl (Vakla) Gölü'dür. Bölgede bulunan diğer göller ise, Balık Gölü, Kanlıgöl, Ayaz Göl, Sagre'nin Gölle-ri, Davar Gölü, Arile (Balık) Gölüdür (www.ardahan.gov.tr).

Akarsu-Kano-Rafting Turizmi

İlin en uzun nehri olan Kura (Kür) Nehri; yurdumuzda Doğu Anadolu Bölgesinden doğup Azerbaycan topraklarında Aras ırmağı ile birleşerek Hazar Denizine dökülmektedir. Akarsuyun toplam 1515 km olan çıkışının 189 km'lik bölümü Türkiye sınırları içindedir. Kura ırmağı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğu kesimindeki Allahüekber Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğan Kayınlıkdere, Türkmen-deresi (Sarmi deresi) ve Kür (Gür) Çayı'nın, Göle Ovası'nın kuzeybatısında birleşmesiyle oluşur. Kura Irmağı, Akkiraz (Kertenkele) Köyü'nün doğusundan başlayıp bir süre Türkiye-Gürcistan sınırında aktıktan sonra Kurtkale yakınlarındaki Tavşan sırtı yöresinde Gürcistan'a oradan da Azerbaycan topraklarına ulaşır ve Aras Nehri ile birleşerek Hazar Denizine dökülür (www.ardahankulturturizm.gov.tr). Bu şekilde il sınırları içine yayılan nehirlerde kano ve rafting yapılmış ve gelecek için de bir turizm potansiyeline sahiptir.

Dağcılık ve Trekking Turizmi

Anadolu'nun kuzeydoğusunda yer alan Ardahan, kuzeyinde Acaristan (Gürcistan toprağı), kuzeydoğusunda Gürcistan ve kısmen de Ermenistan, güneydoğu ve güneyinde Kars, güneybatısında Erzurum ve batıda da Artvin illeri ile çevrilidir. Ardahan Ovası; kuzey kesiminde Yalnızçam Dağları, güneybatıda Allahuekber Dağları'nın uzantıları, kuzeydoğusunda Keldağ, doğu tarafında Akbaba Dağı ve güneyinde Kısır Dağı ile çevrilidir. Ortasından Kura Irmağı geçen Ardahan, ortalama 1800 metrelik bir rakıma sahiptir (www.ardahankulturturizm.gov.tr).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Karadeniz Bölgesine komşu olduğu kuzeydoğu kesimde yer alan Ardahan, yüksek ve engebeldir. Ardahan ilinin çevresinde 3000 metreyi bulan dağlar bulunmaktadır. Bu dağlar Yalnızçam Dağları, Keldağ, Akbaba Dağı, Allahuekber Dağları, Kısır Dağı, Kabak Dağıdır (Tüik, 2014: 11). Dört bir yanı dağlarla çevrili olan Ardahan'da hem dağcılık hem de trekking sporlarının potansiyeli bulunmaktadır.

Kış Sporları Turizmi

Ardahan ilinin son derece elverişli bir iklime sahip olması sebebiyle kış sporlarına uygun bir yapısının olduğu teknik elemanlarca yapılan etüd ve tespitler neticesinde belirlenmiştir. Bu sebeple valilikçe 1998 yılında “Ardahan İli Kış Sporları ve Yayla Turizm Merkezi İcra Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon il merkezine 12 km uzaklıkta bulunan Yalnızçam Köyü Uğurludağ mevkiinde çalışmalarına başlamış ve Ardahan ilinin çehresini hem ekonomik açıdan hem de turizm açısından değiştirecek bir tesis inşası çalışmalarına başlamıştır. Gerek Ardahan ili gerekse ülke turizmi açısından önemli olan bu tesis, 6 km uzunluğunda 800 m kod farkıyla yerli yabancı turistlerin uğrak merkezi olması planlanmaktadır. Ayrıca yayla turizminin önemli merkezlerinden biri olan Karadeniz Bölgesi ile ilin bağlantısını sağlayacak ikinci yol olan Ardahan-Yalnızçam-Ardanuç Karayolunun tamamlanmasıyla bu tesis Karadeniz Bölgesi'ne gelecek olan yayla turizmcileri için ikinci bir alternatif oluşturacağı planlanmaktadır (www.ardahankulturturizm.gov.tr).

Golf Turizmi

Türkiye'de çok fazla yaygın olmayan golf, Ardahan ilinde Ardahan Üniversitesi yerleşkesi içerisinde 213 dönüm üzerinde bulunmaktadır. Yüksek ve geniş düzlüklere sahip ilin golf potansiyeli turizm açısından önemli hale gelmiştir.

Atlı Sporlar (Doğa ve Kızak)

Malakan atı (Ardahan Atı), Anadolu'nun yerel at ırklarından kabul edilmektedir. Kars ve Ardahan yöresinde yetiştirilmiş ve halen bu bölgede Malakan Atı veya benzeri (melez-karışık) eşkâl ve özellikleri taşıyan atlara rastlanmaktadır. Türkiye atçılık literatüründe Malakan diye adlandırılan, geniş, derin ve kuvvetli kemik yapıları ile özelleşen, atlar, International Encyclopedia of Horse Breed'de ve FAO'nun

resmi sitesinde “Malakan” adı ile Türkiye’de yetiştirilen atlar arasında gösterilmektedir (Tekin ve Güleç, 2006: 74). Ardahan hem malakan hem rahvan atları bakımından adını duyurmuş bir ildir. Yaygın at kullanımı Ardahan’da hem doğada at biniciliği için, hem de ilde kış mevsiminin uzun ve sert geçmesi sonucu atlı kızak biniciliği at turizm potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Kışın donan Çıldır Gölü üzerinde yapılan ve geleneksel hale gelmiş olan “Çıldır Altın At Uluslararası Kış Şöleni”nde de kullanılan atlı kızaklar bu yönüyle de büyük bir turizm potansiyeline sahiptir.

Sportif Olta Balıkçılığı Turizmi

Çıldır ilçesinde bulunan Çıldır Gölü kışın bir-iki metre civarında buz tutmaktadır. Göl yüzeyindeki buzun kısmi olarak kırılması sonucu olta ile tutulan balıklar yöreye özgü bir turizm potansiyelini de beraberinde getirmektedir. İl sınırlarına tamamen yada kısmen giren içinde balık bulunan diğer göller arasında Aktaş Gölü ve Aygır Gölleri sayılmaktadır. Ayrıca olta balıkçılığının yapılabileceği nehirler de il sınırlarından geçmektedir. Hem göller hem de nehirlerde yapılma potansiyeli olan sportif amaçlı olta balıkçılığı il için başka bir ekoturizm konusudur.

Botanik Turizmi

Ardahan yüksek bir coğrafyaya sahip olup yer şekilleri açısından değişkenlik göstermektedir. İl genelinde karasal iklim hâkimdir ve Ardahan’ın kurulduğu alanın yüksek ve yüzey şekillerinin değişkenlik göstermesi dolayısıyla kışları oldukça soğuk ve sert, yazları ise kısa ve serindir. İlde yıllık ortalama sıcaklık 5 C’nin altında olup ortalama yağış 500 mm’dir. İlin batı ve kuzeyinde özellikle Posof ve Çıldır ilçesinin bir bölümünde Karadeniz ikliminin özellikleri görülmektedir. İlin diğer bölümlerinde karasal iklim hâkim olup bu durum bitki örtüsünde de kendisini göstermektedir (Karatepe, 2011: 94).

Ardahan’ın doğal bitki örtüsü yükselti ve iklim özelliklerine göre şekillenmiştir. Doğu Anadolu’nun kuzeydoğusuna yerleşmiş bulunan bu yüksek plato, aslında doğal orman alanı içerisindedir. Doğal orman sınırlarının oluşmasında birinci derecede rol oynayan nemlilik oranı ilde Doğu Anadolu Bölgesi’nin diğer bölümlerine göre daha yüksektir. (Tüik, 2001: 13-14). İlin yüzölçümü küçük olmasına rağmen arazi çeşitliliği, iklim özellikleri, yükselti farklılıkları, Posof ilçesinde görülen mikroklima tipi iklim gibi özellikleri nedeniyle oldukça zengin bir bitki çeşitliliğe sahiptir. Yapılan bilimsel araştırmalarda Ardahan’da 25’i endemik, 1600 çeşit bitki türünün bulunduğu tespit edilmiştir (www.ardahan.gov.tr). Bu çeşitlilik Ardahan ilinin bitki çeşitliliğine ilgi duyanları bölgeye çekecek ve turizm potansiyelinden faydalanılacaktır.

Kuş Gözlem Turizmi

Yörede su ve bitki çeşitliliğinin sonucunda birçok kuş çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Çıldır Gölü'nün içerisinde yer alan Akçakale Adası'ndadır. Ada, doğal güzelliğinin olması yanında, birinci derecede arkeolojik sit alanıdır. İlçe merkezine 17 km uzaklıkta bulunan Akçakale köyünün hemen batısında bulunan bir ada şehrine ait kalıntılardır. Yine Çıldır ilçesi yakınlarında Urartu Krallarından II.Sarduri'ye ait olduğu düşünülen Taşköprü Kitabeleri, Taşköprü Köyü'nde köyün kuzeyini sınırlayan kayalıkta, büyük bir kaya üzerinde yer alan bir kitabedir (www.ardahankulturturizm.gov.tr). Alanın sit alanı olarak kabul edilmesi, çeşitli kuşların bu bölgede yavru çıkarmasına neden olmakla birlikte kuş gözlemine de açık durumdadır.

El Sanatları Turizmi

Ardahan ilinin kendi kültürüne ait turizm potansiyeli bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yöresel el sanatları halı ve kilim dokumacılığıdır. Tarihi ve kültürel değerler açısından zengin bir mirasa sahip olan Ardahan'da halıcılık oldukça yaygındır. Yöre kadınları tarih boyunca evlerindeki tezgâhlarda dokudukları halılarla bu kültürü günümüze kadar taşımışlardır. Yörede dokunan halılarda Kafkas Osmanlı-Türk sentezinin izleri görülmektedir. Selçuklu halı sanatının hayvan ve bitki motifleri, Osmanlı'nın geometrik ve dinsel motifleri en çok kullanılan figürleridir. Günümüzde halıcılık sanatı azalmakla birlikte hala devam etmektedir (Karatepe, 2011: 99).

Ardahan turizmini etkileyen ikinci faaliyet konusu Damal Bebeği'dir. Damal ilçesi ve yöresi Türk yurdundan (Orta Asya'dan) Avrupa'ya göç eden Türk boylarının geçiş güzergâhında bulunan bir yerleşim alanıdır. Yöre halkı "Türkmen" olup günümüze kadar gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Bu yörenin en önemli özelliklerinden biri, yörede yaşayan kadınların Orta Asya Oğuz Türklerinin kıyafetlerini kullanmalarıdır (www.csb.gov.tr). Damal bebekleri de geçmişten günümüze aktarılan bu geleneksel kıyafetlerle giydirilmektedir.

Ekolojik Ürünler Turizmi

Ardahan ili, Kars ilinden sonra iki ekolojik üretime yönelik turizm potansiyeline sahiptir. Bunlardan birincisi yörede yetiştirilen hayvanlardan elde edilen süttten üretilen kaşar peyniri, ikincisi ise yine yörede yetiştirilen kazlardan elde edilen kaz etidir.

Ardahan'da değişik kapasitelerdeki süt işletmelerinde imal edilerek yurdun dört bir yanına ihraç edilen kaşar peyniri ilin sembolü haline gelmiştir. İl meralarında yetişen hayvanlardan elde edilen süttten üretilen kaşar peynirinin %80'i il dışına satılmaktadır. Yüksek kaliteli protein, kalsiyum, riboflavin ve A vitamini yönünden son derece zengin olan Ardahan kaşar peyniri kalite, lezzet ve dayanıklılık olarak kendine has özellikler taşımaktadır. Ardahan kaşarına bu özellikleri sağlayan olgu,

yapımında kullanılan süt ile ilgilidir. Ardahan kaşar peynirinin yapımında dışarıdan herhangi bir ham madde (süt tozu, krema, konsantre süt vs.) ilavesi yapılmamakta, tamamen kaynağından ve birinci elden alınmış taze sütler kullanılmaktadır (www.ardahan.gtb.gov.tr).

Türkiye’de kaz yetiştiriciliğine her bölgede rastlamak mümkün olmasına rağmen yıllar itibariyle değişmekle birlikte Ardahan ili kaz varlığı bakımından ilk üç il içinde yer almaktadır. Özellikle il kırsalında hemen hemen her evde yetiştirilen kazların iç organlarından tüyüne kadar herşeyinden faydalanılmaktadır. Ardahan ilinde ekstansif olarak yapılan kaz yetiştiriciliğinin, yerli ırklarla genellikle doğal kuluçka yöntemi kullanılarak geleneksel bir yapıda sürdürülmektedir (Demir vd. 2013, 129-134). Ardahan iline özgü, ekolojije uygun şartlarda üretimi yapılan kaşar peyniri ve kaz ürünlerinin turizm potansiyeli bulunmaktadır. Bu yöresel ürünlerin hem doğal ortamlarının sürdürülebilirliği hem de üretim sürecinin öne çıkarılması ekonomik değerlerinin artırılmasına bağlıdır. Yöre için önemli geçim kaynakları arasında yer alan ürünler turizme açılarak potansiyel kullanılmalıdır.

Tarihi Turizm

Ardahan’a gelen turistler tarafından gezilen yerlerden biri de camilerdir. İlde tarihi üç adet cami bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ardahan şehir merkezinde bulunan Ardahan Merkez Mevlit Efendi Camii’dir. Kalenin yaklaşık 150-200 m doğusunda yer alan camii, giriş kapısındaki kitabeye göre 1701 yılında inşa edilmiştir. Ancak son zamanlarda bir restorasyon geçirdiği belirtilmektedir. Diğer camii ise minberindeki kitabeye göre 1868 yılında inşa edilen Posof Merkez Cami’dir. Dikdörtgen bir yapıya sahip olan cami, kesme taşlardan yapılmış ve içyapısı da Osmanlı mimarisini yansıtmaktadır. Diğer bir cami ise Derviş Bey Cami’dir. Ardahan’da Tugay Komutanlığı yanındaki parselde inşa edilmiş bulunan caminin cümle kapısı üzerinde iki tarafta yatay dikdörtgen panolar halinde yer alan yazılarda h.1285/m.1869 tarihi okunmaktadır. (www.ardahan.gov.tr).

Ardahan ve çevresi tarihin en eski dönemlerinden beri çeşitli uygarlıklarca iskân olunmuş önemli bir yöremizdir. Urartu, Med, Pers, Roma, Sasani, Selçuklu, İlhanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safavi ve Osmanlı uygarlıklarına ev sahipliği yapan yörede yaşamış gayrimüslim tebaanın yaptığı küçük şapel niteliğinde kiliseler, tarihi camiler, Ardahan ve çevresine özgü mimari özelliklere sahip evler, hammamlar, çeşmeler, çeşitli dönemlerin izlerini taşıyan heykel ve figürler bulunmaktadır. Ardahan’da Ardahan Kalesi, Aktaş Kalesi, Kinzi Kalesi, Şeytan Kalesi, Kazan Kalesi bulunmaktadır (Tüik, 2001: 14). Ayrıca, Ölçek Köyü Kalesi Kalecik Kalesi, Kurtkale Kalesi, Sevimli Kalesi, Kol Kalesi, Mere Kalesi, Savaşır Kalesi, Cak Kalesi şehrin diğer kaleleri arasında yer almaktadır (Karatepe, 2011: 98).

Sonuç

Asya'dan Anadolu'ya bir geçiş konumunda bulunan Ardahan; doğal, tarihi, kültürel ve sosyal değerleri ile turizme kazandırılarak geliştirilmesi gereken önemli bir ilimizdir. Geçiş noktası olması nedeniyle tarihte burada bulunan devletlerarasında mücadelelere sahne olmuştur. Bölgede Urartular, Saka-İskitler, Arda Türkleri, Selçuklular ve Osmanlılar yaşamışlardır. Çeşitli uygarlıkların yaşamış olması ve tarihte çeşitli devletler tarafından işgale uğramış olması, Ardahan'ın köklü bir tarihe ve kültürel mirasının ne kadar zengin olduğunu bir göstergesidir.

Yazların çok kısa kışların ise uzun ve sert karakterli olduğu düşünüldüğünde, aslında bu durumun bir dezavantaj olmaktan çıkarılıp çeşitli şekillerde avantaja dönüştürülmesi Ardahan'ın il olması sonrasına tekabül etmektedir. Kış turizminin bölgeye kazandıracağı turist potansiyeli sayesinde kış mevsimi en iyi şekilde değerlendirilebilir.

Bölgenin tarihi güzellikleri; kaleleri, camileri, kiliseleri ve şapelleri, tabyaları iyi bir planlama, organizasyon ve tanıtım sayesinde turist çekecek önemli yerleridir. Gerekli önlemler alınarak yapılacak olan faaliyetlerin artırılması, hem doğal hem de sosyo-kültürel ekoturizmin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Ardahan ilinin sahip olduğu doğal güzellikler ve bunlara bağlı olarak yapılacak olan çeşitli aktiviteler; doğa yürüyüşleri, atla gezinti, yayla faaliyetleri, olta balıkçılığı gibi aktiviteler cazip hale getirilerek hem yerli halk için hem de ile dışarıdan gelenler için gayet özgün ve dinlendirici, diğer turizm faaliyetlerinden daha farklı aktivitelerin de yapılabileceğini göstermektedir.

Yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde bölge halkına ekoturizmin ne olduğunu ve nasıl yapılması gerektiğinin yapılması, Ardahan halkında ekoturizm bilincini oluşturmak, halkın aktif bir şekilde turizme katılımını gerçekleştirmek ve profesyonel anlamda bir ekoturizm için planlama, koordinasyon, tanıtım ve eğitim gerekmektedir. Ayrıca ildeki ekoturizm faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için, bu sektörde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların yanı sıra bölge halkının da doğa dostu davranış ve tüketici alışkanlıklarının geliştirilmesi ve özendirici olması gerekmektedir.

Sonuç olarak çalışmada Ardahan ilinin birçok yönden turizm potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ardahan ilinin turizm potansiyeli arasında yayla turizmi, göl turizmi, akarsu-kano-rafting turizmi, dağcılık ve trekking turizmi, kış sporları turizmi, golf turizmi, atlı sporlar turizmi, sportif olta balıkçılığı, botanik turizmi, kuş gözlem turizmi, geleneksel el sanatları turizmi, ekolojik ürünler turizmi ve tarih turizmi şeklinde sıralanmaktadır. Bunların haricinde bu başlıklara dahil edilmemiş olan her yılın haziran ayı ortalarından temmuz ayı ortalarına kadar akşam saatlerinde ortaya çıkan Atatürk silüeti, dağ bisikleti turizmi ve safari turizmi gibi potansiyeller de ilde bulunabilecektir.

Kaynakça

- ALAEDDİNOĞLU Faruk, (2007), “Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 5(1), ss. 1-16.
- ARSLAN, Yunus, (2005), “Erdek ve Çevresinin Eko-turizm Açısından Değerlendirilmesi”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.8, C.13, ss.29-53.
- AVCIKURT, Cevdet, (2009), “Turizm Sosyolojisi”, Detay Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul.
- Başbakanlık Basımevi, (1999), “Turizm Terimler Sözlüğü”, Ankara.
- BEEON, Sue, (1998), “Ecotourism: A Practical Guide for Rural Communities, Land links Press, Australia.
- BELBER, Burcu Gülsevil, (2009), “Tatil Turizminde Turistlerin Konaklama İşletmesi Tercihinde Kültürün Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 34, ss.91-116.
- DEMİR Pınar, KIRMIZIBAYRAK Turgut, YAZICI Kemal, (2013), “Kaz Yetiştiriciliğinin Sosyo-Ekonomik Önemi”, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, S.60, ss.129-134.
- DİKİCİ, Erkan; SAĞIR, Adem, (2012), “Antalya’da İnanç Turizminin Sosyolojik Çözümlemesi: Demre-Myra Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22), ss.35-43.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1991), “Ardahan” İslam Ansiklopedisi, C.3, www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c03/c030204.pdf
- KARADEMİR Nadire vd. (2013), “Kahramanmaraş’ın Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, 3rd International Geography Symposium-Geomed 2013, ss.429-449.
- KARATEPE, Ahmet (2011), “Kafkaslara Açılan Kapı Serhat Şehri Ardahan”, İdarecinin Sesi, Ocak, Şubat, ss. 94-104.
- KAYGALAK, Sonay, vd. (2013), “Mardin’de Turizm Gelişimi İle Otantik Olgusu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Açısından Değerlendirmesi” Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, C.24, S.2, ss.237-249.
- KAYNAK, İbrahim Hakkı, (2010), “İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, C.13, S.1-2, ss.119-126.
- KERVANKIRAN, İsmail, (2014), “Beypazarı/Ankara Örneğinde Turizmin Ekonomik Toplumsal ve Çevresel Etkilerine Yerel Halkın Yaklaşımı”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.31, ss.133-153.
- KUTER, Nazan; ÜNAL, H.Emre, (2009), “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, S.9, C. 2, ss. 146-156.

ŞENTÜRK, Faruk Kerem; TOPRAK, Lütfullah Sadi, (2011), “Turizmin Sosyo-Kültürel Etkilerinin Din Görevlilerinin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi” 12. Ulusal Turizm Kongresi, 30 Kasım-4 Aralık 2011, Akçakoca-Düzce, 324-334.

TEKİN Necmettin, GÜLEÇ Ertuğrul (2006), “Malakan (Ardahan) Atı”, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, C. 77, S.4, ss.74-75.

TUNA, Muammer, YANARDAĞ, Ashlan Aykaç, (2012), “Turizm Sosyolojisi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

TÜİK, (2014), Seçilmiş Göstergelerle Ardahan 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

World Ecotourism Summit 2002. Québec declaration on ecotourism. International year of ecotourism 2002, Québec City, Canada, Web Sitesi: www.gdrc.org/uem/ecotour/quebec-declaration.pdf, Erişim Tarihi: 25.07.2009.

www.csb.gov.tr

www.ardahan.gtb.gov.tr

www.ardahankulturturizm.gov.tr

www.ardahan.gov.tr